

Pesta kommer

I folketradisjonen ble pesten fremstilt som en gammel, gråblek kjerring, Pesta, som gikk fra gård til gård med sopelime og rive. Der hun brukte sopelimen, døde alle. Der riven ble brukt, overlevde noen.

Alle kjenner Theodor Kittelsens illustrasjoner til norske folkeeventyr fra 1880-årene. Tegningene er ofte humoristiske og i regel ikke skremmende, selv om de fortellingene som illustreres, kan være grusomme nok. Et ganske annet mørkt og deprimerende inntrykk gir Kittelsens tegninger fra 1890-årene som har norske folkesagn knyttet til svartedauden som inspirasjonskilde. Ett av bildene i denne serien er *Pesta kommer*, som gjengis på neste side.

«Svartedauden» er en moderne term. I samtiden og lenge etterpå ble epidemien kalt «den store mannedauden» i Norge, «digerdöden» i Sverige og tilsvarende i andre land. Sagn forteller at da pesten kom til Jostedalen, døde alle bortsett fra en liten jente, som senere ble kalt Jostedalsrypa. I et prestegjeld i Hardanger døde alle så nær

som en gutt og en jente, i Valle i Setesdal overlevde bare en jente på gården Uppstad. Tilsvarende sagn er samlet inn fra nær 30 navngitte bygder over hele Norge nord til Helgeland. Islandske annaler forteller at befolkningen i Norge ble redusert til en tredel frem til omkring 1400. Historikere (bl.a. Ernst Sars, Edvard Bull d.e. og Johan Schreiner) hevdet frem til 1970-årene at dødeligheten ikke kunne ha vært så stor, men resultatene til senere fagfeller som Kåre Lunden og Jørn Sandnes, basert bl.a. på hvor mange gårder som ble lagt øde, ser i hovedsak ut til å bekrefte anslagene i de islandske annalene.

Selv om pestbakterien ble identifisert under epidemien i Hongkong i 1894, var smittmekanismen lenge ukjent. Sykdommen spredte seg raskt med skip til Bombay, derfra til landdistriktene i India og i løpet av få år til alle bebodde kontinenter. Helsearbeidere, politikere og opplyste mennesker i Europa var meget urolige. Ville verden oppleve en ny epidemi med samme dødelighet som svartedauden? Theodor Kittelsen kjente nok til disse alvorlige internasjonale bekymringene da han tegnet sine dystre bilder i 1890-årene.

Boken *Svartedauen* består av Kittelsens egne tekster, 12 helsides illustrasjoner og en rekke mindre vignetter (1). Mørke og tungsinn gjenspeiles i så vel tekst som tegninger. Tegningene er utført med laving, penn, blyant og svart stift.

Theodor Kittelsen (1857–1914) utdannet seg til maler i München, men er mest kjent som tegner og illustratør. Ved siden av eventyrtegningene er kanskje tegningene i *Svartedauen* (1900) Kittelsens mest vellykkede. Andre viktige arbeider er *Fra Lofoten* (1891), *Har Dyrene sjæl?* (1893), akvarellserien *Jomfruland* (1893) og male-riene *Soria Moria Slot* (1900) og *Nøkken* (1904).

Lars Walløe

lars.walløe@medisin.uio.no
Avdeling for fysiologi
Institutt for medisinske basalfag
Universitetet i Oslo
Postboks 1103 Blindern
0317 Oslo

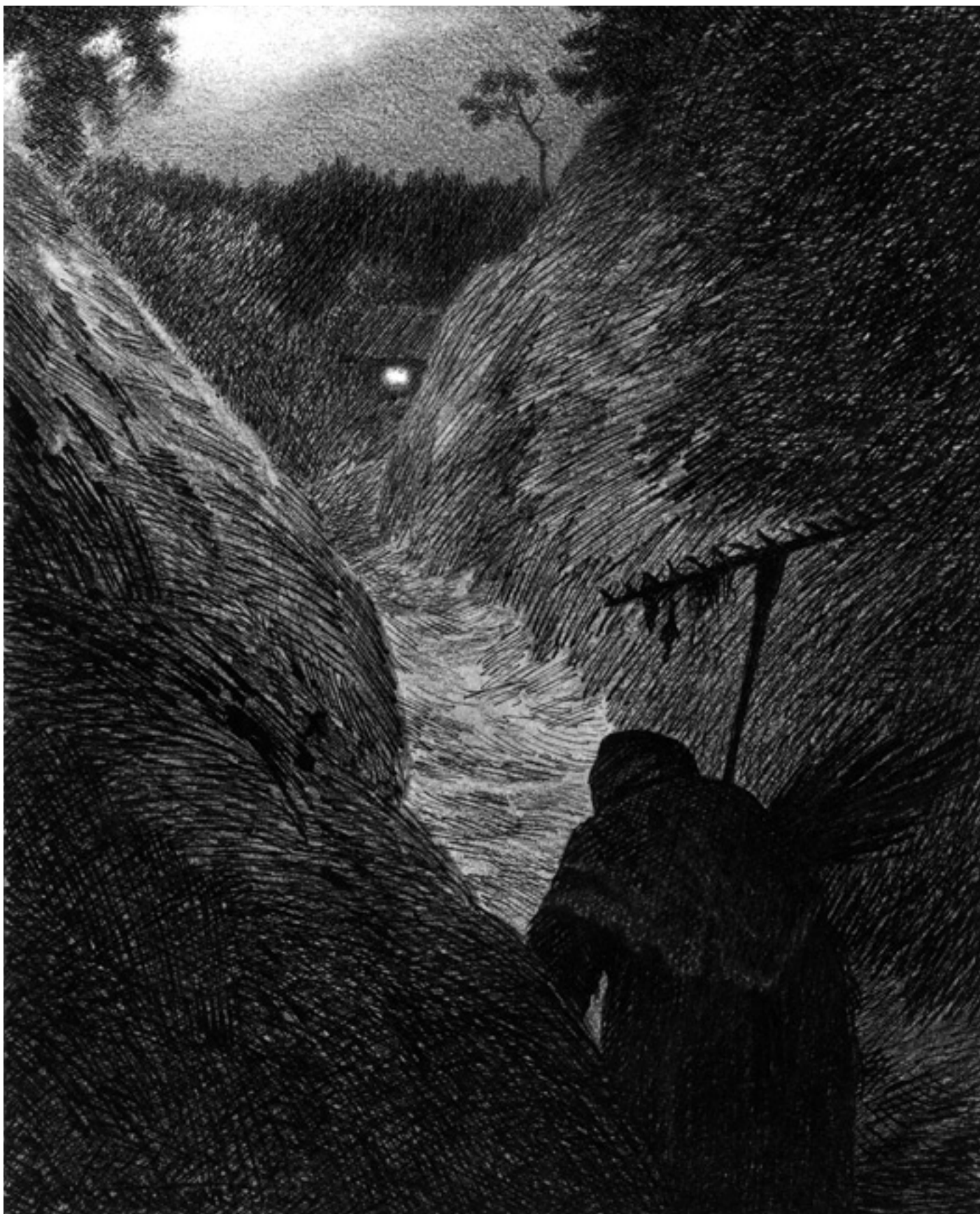
Litteratur

1. Kittelsen T. *Svartedauen*. Kristiania: Stenersen, 1900. Faksimileutg. Oslo: Bjørn Ringstrøms antikvariat, 1993.

*Øinene dybt i
dødningskallen,
ruller, rinder,
skjeler og stikker
hvast som syler,
lyser og ser i
mørket som katten.*

*Pesta soper
hver en krok.
Slut med raking,
sope, sope!
Tiden er knapp,
alle maa med,
Per og Paal,
rub og stub.
Pesta liker sig,
veiret er bra,
trist og mørkt.*

*Limen soper
i krik og krok.
Alt er trist,
deilig trist.
Død og døde,
stank og
raaddenskab.*

Theodor Kittelsens Pesta kommer (trolig laget 1896) – en talende fremstilling av uhyggen og utryggheten pestepidemiene brakte med seg. Bildet er utlånt av Munchforlaget